

550 DE ANI DE LA RĂSCOALA DE LA BOBÎLNA

Dreptul de liberă strămutare al țăranilor din Transilvania și răscoala din 1437

AVRAM ANDEA

Dreptul de liberă strămutare al țăranimii în societatea feudală românească constituie o problemă, dacă nu deschisă, cel puțin care merită să fie reluată. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât importanța subiectului se impune de la sine, constituind nu numai un capitol de istorie socială, ci unul mult mai larg, cu implicații și expresie totodată a dezvoltării întregii societăți cu structurile sale economice, sociale și politico-instituționale. De aceea studierea dreptului de liberă strămutare se cuvine a fi realizată, așa cum de altfel există o tradiție în istoriografia noastră¹, în strinsă legătură cu însăși structura societății feudale și cu schimbările sale complexe.

Dreptul de liberă strămutare al țăranului, al lucrătorului nemijlocit al pământului, a însemnat posibilitatea schimbării moșiei și a stăpînului feudal, nobil sau boier. Opusul acestei situații se regăsește în legarea de glie, în oprirea abuzivă și mai apoi legaiă a țăranului de a se strămuta de pe o moșie pe alta, fapt care echivala cu pierderea libertății sale personale. Această împrejurare a apărut într-o anumite perioadă, diferită de la țară la țară, o istorie a dreptului de liberă strămutare relevîndu-ne istoria luptei țăranului pentru libertate socială.

A cerceta dreptul de liberă strămutare din Transilvania medievală înseamnă de fapt investigarea procesului social prin care țăranul dependent și-a pierdut dreptul de a părăsi gospodăria și pământul, numit *sesie*, al unui nobil pentru a se așeza, tot în condiții de dependență, pe o altă moșie, nobiliară, în speranța găsirii unor condiții mai bune sau, dimpotrivă, constrîns de violența și silnicile unor stăpîni mai puternici. Dependența și legarea de glie au constituit cele două constante ale procesului de aservire socială, evident distincte, prima mai veche și atrăgînd după sine, în anumite condiții și la un moment dat, legarea de glie, aceasta din urmă reprezentînd forma finală și cea mai gravă a dependenței țărănești.

În cazul genezei feudalismului transilvănean pe seama destrămării obștilor sătești a existat o fază, e adevărat inițială, în care legarea de glie era un drept al țăranului, întemeiat pe munca sa valorificatoare, de a nu putea fi mutat abuziv și împotriva voinței sale de pe pământul care constituise odată o stăpînire devălmașă, dar a ajuns a fi redus la o folosință ereditară. Această legătură cu pământul, dintr-un drept țărănesc a ajuns cu timpul unul nobiliar, stăpînul oprînd pe țăran, din interes economic dar și social, să părăsească partea sa de moșie, *sesia* sau *delnița*. Așadar, evoluția istorică ne dezvăluie la origini un drept țărănesc care, se poate spune, s-a îndreptat cu timpul împotriva

țăranului și a intereselor sale². Legarea de glie dintr-o formă de proprietate liberă țărănească, de „însușire sau apropiere“ a pământului ca mijloc de producție³, a ajuns un drept de proprietate feudală funciară, un mijloc consacrat prin norme juridice de asuprire socială. De aceea, istoria luptei țăranilor pentru păstrarea dreptului de liberă strămutare a fost în primul rînd istoria luptei lor sociale, motiv pentru care acest drept a fost revendicat și formulat cu deosebită claritate în convențiile răscoalei țărănești din 1437 de la Bobilna⁴.

Astfel, în prima înțelegere dintre răsculați și nobili, adevărită de conventul mănăstirii de la Cluj-Mănăstur la 6 iulie 1437, încercarea acestora din urmă de a suprima dreptul de liberă strămutare al țăranilor figurează ca a doua cauză a ridicării la luptă, „obștea ungarilor și românilor“ (**universitas Hungarorum et Vallahorum**), prin reprezentanții săi aleși, dezvăluind cu privire la iobagi „că prin stăpînii lor de moșie (*per ipsorum dominos terrestres*) au fost aruncați în grea șerbie (*in gravem servitutem*), ca niște cumpărați (*veint empticii*). Căci atunci cînd ei voiau să se mute de pe moșiile unora (*de aliquorum possessionibus*), în alte locuri, ca să locuiască acolo, nu le îngăduiau nicidecum să plece, jefuindu-i de toate lucrurile și bunurile lor (*rebus et bonis eorum*), lipsindu-i de toate drepturile libertăților lor (*omnibus eorum iuribus libertatum*), obișnuindu-i cumplit și împovărindu-i cu greutatea de neîndurat (*importabilibus oneribus*)⁵. În aceleași prevederi ale înțelegerii, impuse de o țărănime biruitoare într-o primă confruntare militară cu nobilimea, la Bobilna, se arăta, cu gîndul îndreptării, că „fiindcă, apoi, s-a văzut că toată jefuirea silnică și asuprirea locuitorilor țării (*incolarum regni*) vine de acolo că cei care voiau să se mute ca să locuiască în altă parte, nu aveau voie să plece, nici chiar după ce erau jefuiți, de aceea au hotărît ca toți cei de stare liberă și fiecare dintre ei (*universi et singuli libere conditionis*), după ce-și vor fi plătit darea dreaptă după pămînt (*iusto terragio*) și datoriile lor, să aibă slobodă și nestîngherită voie (*liberam et securam facultatem*) să se mute oriunde ar voi. Dacă însă vreunul dintre nobili (*nobilium*) ar voi să învinovățească pe nedrept ori să păgubească în lucrurile lor pe iobagi (*iobagiones*) care vor să se ducă în altă parte, atunci comitele comitatului (*comes parochialis*) să fie dator să-l pedepsească cu trei mărci (*cum tribus marcis*). Aceia însă care, pentru nelegiuirile lor, ar fi condamnați la vreo gloabă sau [ar avea] de plătit darea după pămînt, să nu poată, pleca decît după ce se vor fi dezvinovățit. Iar pe iobagii (*iobagiones*) care vor pleca în ascuns, fără a-și fi plătit darea după pămînt (*terragio*), sau care nu se vor supune legii și judecății (*iuri et iustitie*), stăpînul lor (*dominus eorum*) să-i cheme înapoi, în chip legiuit, potrivit obiceiului țării. (*juridice, juxta regni consuetudinem*), înaintea judelei lor obișnuit (*suo iudice ordinario*), dovedit cu jurămîntul lui însuși și cu acela al altor doi conjurători, că au plecat într-ascuns sau că au lipsit de la judecată“⁶.

La fel de insistent se ocupă de dreptul de liberă strămutare al țăranilor și a doua convenție, încheiată la Apatiu la 6 octombrie și adevărită de același convent de la Cluj-Mănăstur la 10 octombrie 1437, dovadă a importanței pe care o avea acest drept în ansamblul „libertăților“ iobăgești. Prin libera strămutare se considera doar iobagul om liber, deosebit de robul cumpărat și legat de pămînt și de stăpîn, uzînd de acest drept mai cu seamă în timpul evenimentelor tulburi, cînd plecarea se realiza peste condițiile impuse de legi. De aceea se stipula acum, în a doua înțelegere, că „dacă vreunul dintre țărani sau iobagi (*si aliquis rusticorum seu iobagonum*), în vremea răscoalei de acum (*in presenti insultu*), va fi plecat fără temei de la stăpînul său de moșie fără a i se fi dat voie și fără ca acela să fi achitat darea dreaptă după pămînt și să-și fi plătit datoriile, ca să locuiască în alte locuri, pe acel om sau țaran (*talem hominem seu rusticum*), nobilul (*nobilis*) de pe a cărui moșie (*possessione*) a plecat fără să aibă voie, potrivit obiceiului încuviințat al acestei țări (*secundum approbatam huius regni consuetudinem*),

să-l poată aduce înapoi pe moșia sa și aceasta, totuși, astfel ca, după aducerea înapoi și întoarcerea aceluia iobag (*iobagionis*), pomenitul iobag să fie dator a rămâne neîntrerupt cincisprezece zile acolo de unde a plecat fără voie, și a-și plăti datoriile, și după aceea, dacă el va voi să se mute în alte locuri, ca să se așeze acolo, după ce va avea slobozenie (*licentia*) și va fi dat darea dreaptă după pământ (*iusto terragio*) și-și va fi plătit celelalte datorii, să aibă slobodă voie a se muta.

De asemenea, în același chip, dacă vreunul dintre țărani sau iobagi (*rusticorum vel iobagionum*) va voi să se mute în alte locuri în care să se așeze, atunci, după ce va avea slobozenie (*licentia*) și-și va fi dat darea dreaptă după pământ și-și va fi plătit deplin toate datoriile sale, și mai ales pomenita jumătate dreaptă a pomenitei dări, datorată stăpînului său de moșie (*domino suo terrestri*), să aibă voie slobodă (*liberam facultatem*) să plece fără ca stăpînul său de moșie să-i poată aduce vreo învinuire nedreaptă pentru aceasta⁷.

Evident, pasajele privitoare la dreptul de liberă strămutare al țăranilor și la încălcarea abuzivă a acestuia de către stăpînii de pământ sînt ample, lămuritoare și suficient de incisive pentru a ne da măsura gravității încercării legării de glie a iobagilor. Nemulțumirea cauzată de această practică nobiliară se constată documentar a fi fost generală în epocă, depășind cu mult limitele unei problematici strict țărănești.

Înainte de toate a fost afectat statutul social al țăranului iobag, om dependent economic, dar încă liber juridic, statut pe care atît iobagul, cît și legislația în vigoare îl socoteau, nu fără temei, deosebit de regimul robiei, de servaj în alți termeni. Dacă în actele timpului se întilnesc exemple de iobagi care au uzat de dreptul lor de liberă strămutare, e adevărat că nu lipsesc nici silniciile stăpînurilor care se opuneau plecării lor, așa cum s-a întîmplat și cu iobagul lui Andrei din Șopteriu, la 1394, care plătindu-și darea după pământ (*terrarium*) și dobîndind învoirea plecării, cînd a fost să-și aducă lucrurile cu omul capitlului din Alba Iulia a fost grav păgubit în bunurile sale⁸. Asemenea încălcări ale condițiilor legale de liberă strămutare au fost numeroase, fiind surprinse de acte, evidențiindu-se eficacitatea relativă a prevederilor legii și inventivitatea stăpînurilor abuzivi și silnici. Aceștia „nu-i dau iobagului, chiar îndeplinind condițiile legale, învoirea (*licentia*) de strămutare, îl opresc să se mute, ridică pretenții neprevăzute, îl trag în judecată, îl încarcă cu sarcini și datorii, cu răsкупărări, cu gloabe pe care să nu le poată plăti, îl împiedică să-și valorifice bunurile, îl despoaie de ele la plecare, îl bat, îl torturează, îl închid, îl amendează grav și numai la intenția de a pleca, îl prind, îl readuc cu puterea și după ce a plecat, și altele⁹”. Practica a fost de proporții iar frămîntările impresionante, cauza lor, nesocotirea liberei strămutări a iobagului, constituind una din cele principale ale răscoalei din 1437. Era o cauză generală a tuturor iobagilor, români și maghiari, dar mai cu seamă o cauză românească prin caracterul masiv românesc al iobăgimii din Transilvania.

Aceeași legare de glie nemulțumea și orașele cu noul lor patriciat¹⁰ interesat în atragerea iobagilor și, în general, a țăranilor dacă nu în orașe, mai cu seamă pe domeniile acestora, fapt cu atît mai necesar cu cît sporiseră nevoile în produse agricole și materii prime ale comunităților urbane, paralel cu încercările nobilimii deținătoare de supuși, de tîrguri și vămi de a lovi în negoțul lor vîdit sprijinit de regalitate în politica de consolidare și lărgire a bazei sale economico-sociale. Așa se explică intervenția regelui Sigismund de Luxemburg (1387—1437) în ajutorul orașului Bistrița, care, la 1419, se plîngea împotriva nobililor samavolnici care împiedicau pe iobagi de a se stabili în oraș și în satele sale¹¹. Aceeași intervenție regală se repetă, în 1427, pe seama tîrgurilor Dej și Ocna Dejului

într-o plîngere similară¹². Oraşul Cluj, viitor participant la răscoală, avea şi el nemulţumirile sale de aceeaşi natură, la care se adăugau altele proprii, legate de conflictele cu abaţia din Cluj-Mănăştur, cu nobilii de Dragu, Zimbor şi Feurdeni, cu episcopul Transilvaniei care în 1429 ceruse regelui transcrierea actului prin care oraşul, în 1313, îi fusese dăruit, la care s-ar putea asocia interdicţia pronunţată în 1430 de nobilimea din împrejurimi ca nici un ţăran să nu mai poată vinde produsele sale în oraş¹³. Toate şi fiecare în parte constituiau motive de apropiere şi de colaborare, dacă nu de interese pe deplin comune, între oraşe şi sate, între oraşeni şi ţăranii iobagi, aceştia din urmă găsindu-şi conducători şi printre oraşenii înstăriţi şi cu studii, cum a fost magistrul Ioan¹⁴.

Aceeaşi regalitate, sprijinitoare a oraşelor, confruntată politic şi militar cu opoziţia „ligilor baroniale” şi împovărată cu mari cheltuieli financiare, urmărea cu interes sporirea forţei domeniilor cetăţilor regale prin atragerea în cuprinsul acestora de noi supuşi atât de necesari muncii valorificatoare a pământului şi, în aceeaşi măsură, înmulţirii efectivelor militare. Ne aflăm, doar, într-o vreme cînd marii feudali ai regatului, constituiţi în „ligi”, exercitau o veritabilă suveranitate provincială, deţinînd o influenţă decisivă asupra conducerii centrale a ţării, atât prin dregătorii şi moşiile lor, cît şi prin consiliul regal ai cărui membri erau¹⁵. Opoziţia faţă de rege era permanentă iar răzvrătirile de proporţii, suveranul însuşi ajungînd închis, încît lupta împotriva marii nobilimi îşi găsea sprijinul în păturile mici şi mijlocii ale acesteia, în forţa militară a domeniilor cetăţilor regale, în puterea oraşelor şi a tirgurilor libere, în ţărănimia însăşi, iobagă şi liberă, cu utilitatea sa fiscală şi la nevoie militară. În acest context se înregistrează politica ţărănească a regelui Sigismund, preocuparea sa, nu dezinteresată, de a ocroti pe cît posibil iobăgimea de abuzurile şi silniciile excesive ale marilor feudali care prin practicile lor afectau atât puterea de plată a supuşilor, cît şi pe cea militară a vecinilor mai slabi, sprijin căutat de regalitate. Acesta se pare a fi fost interesul regelui Sigismund de Luxemburg, dar şi al predecesorului său, Ludovic de Anjou, atunci cînd prin decretele lor au intervenit repetat pentru respectarea dreptului legiferat al ţăranului iobag la libera strămutare. Ne gândim, fireşte, la articolele 16 şi 18 din decretul anului 1351, ultimul dintre aceste articole intitulîndu-se rezumativ „coloni, pro pristinis excessibus non possint arestari, si migrare velint”¹⁶. Dar, adevărata reglementare a dreptului de liberă strămutare al ţăranilor din Transilvania s-a realizat la 28 aprilie 1391, prin decretul regal adresat voievodului Ladislau de Losoncz, prin care se constata că mulţi stăpîni nesocoteau dreptul de liberă strămutare al iobagilor, „care iobagi după ce au primit învoirea acestora şi au plătit darea dreaptă după pămînt şi celelalte datorii ale lor” (*qui iobagiones eorum habita licentia iustoque terragio et aliis eorum debitis persolutis*)¹⁷ nu puteau pleca, aducîndu-li-se învinuiri nedrepte şi fiind opriţi „sub jugul şerbiei” (*iugo servitutis*)¹⁸. Se invoca actul creaţiei divine pentru egalitatea oamenilor ca justificare a intervenţiei regale, socotîndu-se un lucru pios şi omenesc ca „pe aceşti oameni, pe care nu firea, ci puterea omenească încearcă pe nedrept să-i pună sub jugul şerbiei, vrednicia regească să-i azeze în libertate veşnică” (*hos homines, quos non natura, sed humana potentia iugo irrationabiliter substituere conaretur servitutis, regia dignitas perpetue restituat libertati*)¹⁹, dispunîndu-se libera mutare a iobagilor după obţinerea învuirii, a plăţii teragiului şi a celorlalte datorii. În caz de împotrivire a stăpînilor, cei pe moşiile cărora urmau să se stabilească iobagii aveau dreptul să meargă, cu doi juzi ai nobililor „la cei care se opuneau plecării pentru a judeca împreună pricina reţinerii. Odată stabilită nevinovăţia iobagului, acesta să fie liber a pleca iar stăpînul care ar stăruî în a-l reţine să fie globit cu zece mărci în folosul noului stăpîn. Aceleaşi obligaţii erau pretinse expres, în finalul

decretului, voievozilor Transilvaniei, care și ei trebuiau să asigure întocmai dreptul de liberă strămutare al iobagilor²⁰.

Așadar, o afirmare răspicată a acestui drept făcută de însuși regele Sigismund de Luxemburg și o asigurare a lui, la nevoie, prin intervenția autorității comitatense și voievodale. Era o reglementare asupra căreia dieta și regele vor reveni în 1397, reinnoind-o și îmbogățind-o în latura procedurală²¹, integrând-o în decretul regal din 1405²² sau repetind-o în 1407 și 1409²³.

Aceste decrete regale și hotărâri dietale, normative pentru libera mutare, consacrau juridic atât un drept al iobagilor față de stăpîni, cît și un drept între aceștia cu privire la iobagi, dezvăluindu-ne în epocă complicarea problemei dreptului de liberă strămutare prin interesele contradictorii ale nobililor înșiși, fiecare dorind popularea și valorificarea prin muncă a propriilor moșii, de unde ademenirea sau chiar răpirea iobagilor vecinilor mai slabi. Astfel, luptele continue între stăpîinii feudali erau însoțite frecvent nu numai de silnicii și distrugerii reciproce de bunuri, ci și de mutări forțate de supuși sau de atragerea acestora prin promisiuni pe propriile domenii în scopul sporirii cuprinsului lor uman.

Din această perspectivă mai largă și mai complexă a întrepătrunderii multiplelor interese ale claselor sociale și ale puterii centrale în legătură cu dreptul de liberă strămutare al țaranilor iobagi devine explicabilă și atitudinea regelui Sigismund și a urmașului său Albert (1438—1439) față de desfășurarea evenimentelor din 1437, nici unul neintervenind personal și militar în tranșarea conflictului, așa cum primul a făcut în cazul războiului husit²⁴. Mai mult, regele Albert în poruncile și actele sale, apropiate în timp de desfășurarea răscoalei, considera mișcarea drept o luptă sau un „război” între nobili și iobagi (*guerram inter ipsos nobiles et dictos eorum iobagiones*)²⁵, un „atac al țaranilor împotriva stăpînitorilor lor firești din părțile noastre ale Transilvaniei” (*insultus rusticorum in dictis partibus nostris Transsilvanis contra eorum dominos naturales*)²⁶. Deci, se reține sensul antifeudal, așa cum a fost în realitate, al răscoalei, pentru ca ulterior sensul ei să fie parțial răstălmăcit în spirit nobiliar, într-un act din 1444 al regelui Vladislav I vorbindu-se de timpul „cînd țaranii necredincioși din părțile Transilvaniei s-au răscolat împotriva autorității regale și a propriilor și fireștilor lor stăpîni nobili ai acelor părți” (*quo quidem nefandissimi rustici in partibus illis Transsilvanensibus contra serenitatem regiam ac proprios et naturales eorum dominos nobiles scilicet illarum partium insurrexissent*)²⁷. Cert este că înfringerea răscolăților a revenit în exclusivitate nobilimii transilvănene și comiților secuilor, la care s-au alăturat fruntașii sașilor, adică, tocmai acelor forțe sociale care, în lipsa regelui, și-au strîns rîndurile și politic, realizînd la 16 septembrie 1437 înțelegerea de la Căpîlna, cunoscută sub numele de *unio trium nationum*, prin care s-au pus bazele viitorului sistem de stări din Transilvania²⁸.

După această succintă incursiune în reconstituirea atitudinilor față de problema dreptului de liberă strămutare al iobagilor și, în parte, față de răscoala din 1437, revenind la înțelegerile încheiate în timpul acesteia, compararea lor, sub raport terminologic, cu legislația oficială mai veche și mai nouă ne dezvăluie o identitate perfectă, un limbaj comun și consacrat juridic, care ne dă măsura clarității în formulare a programului țărănesc. În legătură cu redactarea acestuia în latina vremii, dar mai ales în privința exactității juridice a terminologiei, aportul cărturăresc — foarte probabil datorat magistrului Ioan Bulkescher, notarul Clujului, de altfel unul dintre conducătorii răscoalei, cu studii la Viena — ne apare mai mult decît firesc. Oricum, terminologia folosită în cele două convenții pentru a desemna pe țaranii care cădeau sub incidența dreptului de liberă strămutare, și anume de *incolae, rustici* sau *iobagiones*, ne dezvăluie pregnant origi-

nea îndepărtată în obștile sătești a țăranului dependent, care mai păstra încă vag, la 1437, amintirea, din memoria colectivă, a „libertăților“ sfinților regi²⁹. Fiecare din cei trei termeni latinești, regăsibili și în legislația vremii, prin care se numea țăranul, includea în sine, etimologic și semantic, înțelesuri ca cel de „locuitor sau om cu drepturi“, de „cultivator al pământului“ sau de „slujitor liber“ inițial al regelui și mai apoi al cetăților regale, evident, toate deosebite de accepțiunea lui *servi* și *servitutis* sub al căror înțeles nobilimea încerca contrar pînă și legislației în vigoare, să-l privească și să-l trateze pe iobag, să-i impună un regim pe care acesta îl considera similar robiei și care nu avea a face cu statutul libertății juridice a persoanei țăranului dependent.

Se știe doar că în societatea feudală apuseană, ca și în Ungaria secolelor XI—XIII, cuvîntul *servus* era folosit pentru a desemna persoanele aflate într-o condiție juridică opusă oamenilor liberi, numiți obișnuit *liberi*, robii (*servi*) și roabele (*ancillae*) constituind proprietatea unui stăpîn sub a cărui putere absolută se găseau. Aceasta putea să-i vîndă, să-i doneze, să-i alunge după bunul plac, fiind trecuți ca bunuri mișcătoare în inventarele moșiilor sau în foile de zestre se găseau. Acesta putea să-i vîndă, să-i doneze, să-i alunge după bunul plac, neprecizate fără dreptul răsplătirii. Tot ce aveau se găsea sub puterea stăpînului, robii neputînd dispune de averea lor fără incuviințarea sa, căruia cu prilejul morții îi revenea întreaga moștenire. Această condiție servilă era ereditară, multe cutume considerînd-o transmisibilă prin mamă, motiv pentru care un rob nu se putea căsători fără permisiunea stăpînului său. Prin statutul lor juridic, robii erau excluși din comunitatea oamenilor liberi, nu participau la expediții militare și nu aveau obligații ostășești, lipseau din adunările justiției publice, nu li se îngăduia folosirea pămînturilor comune ale obștilor sătești și nu le era permisă ajungerea la treapta preoției, rezervată și ea doar celor liberi. Singură voința și hotărîrea stăpînului putea să-l scoată pe rob din starea lui servilă, obișnuit printr-o ceremonie solemnă și publică care să asigure publicitatea actului, perpetuîndu-se însă un anume patronaj al fostului stăpîn. Cu timpul situația s-a schimbat atît datorită moralei creștine, care i-a recunoscut robului anumite aptitudini personale și i-a atribuit familiei sale o valoare religioasă, cît și stăpînului care a renunțat treptat la slujbele sale strict domestice, l-a așezat pe un pămînt și i-a permis să aibă propria gospodărie transmisibilă urmașilor, să dispună liber de rodul muncii sale, servitutea fiindu-i limitată prin însăși precizarea obligațiilor. Astfel scăparea robilor (*servorum*) de sub jurisdicția domestică și tutela economică a stăpînului în paralel cu degradarea tot mai accentuată a statutului oamenilor liberi (*liberorum*) au redus deosebirile între cele două categorii sociale, contribuind la apropierea lor, servitutea atenuată a robului ajungînd practic o dependență personală materializată în sistemul obligațiilor care o simbolizau, pentru ca, prin acte de eliberare colectivă sau individuală, să devină un om cu drept de liberă strămutare.

Acesta a fost cursul îndelungat și complex al aservirii țăranului în Occident pe care nobilimea laică și ecleziastică din Ungaria și Transilvania, începînd cu mijlocul secolului al XIV-lea, a încercat să-l impună abuziv unei țărănime juridic liberă și total deosebită prin originile sale de categoria robilor discutați. Țăranii răsculați din Transilvania, care nu erau și nici nu descindeau din robi eliberați, luptau la 1437 nu atît pentru o libertate dobîndită, rezultat al eliberării din servitute, cît pentru una păstrată din vremea obștilor libere sătești și recunoscută de legislația în vigoare, dar amenințată cu desființarea prin silniciile nobiliare. Aceasta a fost unul din sensurile profunde și totodată romănesc, prin caracterul masiv românesc al iobăgimii, al luptei țărănești, o luptă nu atît pentru dobîndirea de noi „libertăți“, cît pentru păstrarea neștirbită a celor vechi, amenințate cu

nimicirea și pe care mentalul colectiv al răsculaților le proiecta într-un trecut îndepărtat și le punea în legătură cu „scrisorile sfântului rege”³⁰.

¹ C. Giurescu, *Vechimea româniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii istorice, Seria II, XXXVII (1914—1915), p. 479—543; Const. C. Giurescu, *Cîteva cuvinte asupra „Legăturii și așezămîntului lui Mihai vodă”*, în „Convorbiri literare”, LII (1920), nr. 5—6, p. 370—380; G. Coriolan, *Legătura lui Mihai Viteazul*, în „Analele Dobrogei”, II (1921), nr. 1, p. 46—51; I. C. Filitti, *Despre „legătura” lui Mihai Viteazul*, în „Revista istorică română”, II (1932), fasc. 2—3, p. 221—231; P. P. Panaitescu, *Dreptul de strămutare al țăranilor în Țările Române (pînă la mijlocul secolului al XVII-lea)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I (1956), p. 64—122; Ștefan Ștefănescu, *Elemente comune de civilizație feudală în Țările Române și în Rusia: procesul legării de glie a țăranilor la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în „Studii. Revistă de istorie”, XII (1959), nr. 2, p. 87—101; A. Oțetea, *Considerații asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova și Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV (1960), p. 307—390; *Discuție publică cu privire la „iobăgia a doua în țările din centrul și răsăritul Europei” și „iobăgia a doua în Moldova și Țara Românească”*, în „Studii. Revistă de istorie”, XIV (1961), nr. 3, p. 729—737; Constantin C. Giurescu, „Așezămîntul” sau „legătura” lui Mihai Viteazul, în „Analele Universității București”, Seria științe sociale, Istorie, XIX (1970), nr. 1, p. 53—84; D. Prodan, *Desființarea șerbiei în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VII (1974), p. 9—68.

² P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 63—64.

³ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, XIII, București, 1962, p. 661.

⁴ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, I/2. București, 1890, p. 614—620 și 623—627; Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri, încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documentele originale*, în „Studii. Revistă de istorie”, XIII (1960), nr. 1, p. 98—104 și 106—110; Idem, *Az 1437-38-as bábolnai népi felkelés*, București, 1960, p. 259—266 și 269—273. Traducerile la Ștefan Pascu, *Bobilna*, ed. 2, București, 1963, p. 159—167 și 172—178.

⁵ *Ibidem*, p. 160; Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri, încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documentele originale*, loc. cit., p. 99.

⁶ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 162—163; Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 100—101.

⁷ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 175—176; Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 108—109.

⁸ Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, I, Budapesta, 1951, p. 376; D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I, București, p. 131.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Konrad G. Gündisch, *Siebenbürgen und der Aufruhr von 1403 gegen Sigismund von Luxemburg*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XV (1976), nr. 3, p. 417—418; Idem, *Magistrul Ioan Bulkescher, conducător al răscoalei de la Bobilna*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca”, XXV (1982), p. 197—198.

¹¹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, IV, Sibiu, 1937, p. 117—119; D. Prodan, *op. cit.*, p. 137.

¹² *Urkundenbuch*, IV, p. 273; D. Prodan, *op. cit.*, p. 137.

¹³ Makkai László, *Kiadatlan oklevelek Koloszvár középkori történetéhez*. Cluj, 1947, p. 18—21; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 25—27; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 141—142; Demény Lajos, *Az 1437-38-as bábolnai népi felkelés*, București, 1960, p. 37—42; Konrad G. Gündisch, *op. cit.*, p. 198—200.

¹⁴ *Ibidem*, p. 198—199.

¹⁵ E. Mályusz, *Die Zentralisationsbestrebungen König Sigismundus von Ungarn*, Budapesta, 1960; L. Elekes, *Essai de centralisation de L'État hongrois dans la seconde moitié du XVe siècle*, Budapesta, 1960.

¹⁶ *Corpus Juris Hungarici — Magyar törvénytár*, I, Budapesta, 1951, p. 219.

¹⁶ *Corpus Juris Hungarici — Magyar törvénytár 1000—1895*, I, Budapesta, 1899, p. 176.

¹⁷ Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, I, Budapesta, 1951, p. 219.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 219—220; D. Prodan, *op. cit.*, p. 135—136.

²¹ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*, X/3, Buda, 1838, p. 192—195; Knauz Nándor, *Az 1397. évi országgyűlés végzeménye*, in „Magyar Történelmi Tár”, III (1857), p. 236—237; *Corpus Juris Hungarici*, I, p. 214—215; V. P. Şuşarin, *Krestianskoe vosstanie v Transilvanii (1437—1438 gg.)*, Moscova, 1963, p. 103; D. Prodan, *op. cit.*, p. 136—137.

²² *Corpus Juris Hungarici*, I, p. 238—241; V. P. Şuşarin, *op. cit.*, p. 104; D. Prodan, *op. cit.*, p. 137.

²³ Mályusz Elemér, *op. cit.*, II/2, Budapesta, 1958, p. 215—216 și 261—262; D. Prodan, *op. cit.*, p. 137.

²⁴ Mihaíl Dan, *Sub flamura Taborului*, Bucureşti, 1964.

²⁵ L. Demény, *Documente noi referitoare la răscoala de la Bobilna*, in „Studii și materiale de istorie medie”, IV (1960), p. 406—407.

²⁶ *Ibidem*, p. 410.

²⁷ *Ibidem*, p. 413.

²⁸ E. Hurmuzaki, N. Densuşianu, *op. cit.*, I/2, p. 621—622; *Urkundenbuch*, IV, p. 639—640; Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 169—172; D. Prodan, *Supplex libellus Valachorum. Din istoria formării naţiunii române*, Bucureşti, 1984, p. 94—101.

²⁹ Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 160—161 și 167; Ludovic Demény, *Textele celor două înțelegeri, încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documentele originale*, loc. cit., p. 99 și 104.

³⁰ Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 167; Ludovic Demény, *op. cit.*, p. 104.

RÉSUMÉ

L'étude présente la recherche de l'évolution du droit de libre déplacement des paysans de Transylvanie jusqu'au temps de la révolte des années 1437—1438 royaux de Louis d'Anjou et de Sigismund de Luxembourg.

L'auteur montre que la tentative des seigneurs de supprimer ce droit portait grave atteinte à la situation juridique et économique des paysans, et ceux-ci cherchaient, chaque fois qu'ils étaient soumis à de nouvelles obligations, à user de leur droit de déplacement pour se soustraire à ces obligations. Le déplacement à base des conventions conclues par les insurgés avec la noblesse et des décrets constituait pour la paysannerie un moyen de lutter contre l'aggravation de sa situation économique et sociale.

La politique du roi Sigismund de Luxembourg (1387—1437) favorable aux châteaux royaux, aux villes et au droit de libre déplacement des paysans, telle qu'elle résulte des différents actes officiels, doit être expliquée par la préoccupation du pouvoir central de consolider l'autorité royale par l'élargissement de sa base sociale.

PRÉCIS

The author presents in his survey the development of the right of peasants free displacement in Transylvania until the uprising from the years 1437—1438 on the basis of the agreements concluded by rebels and nobles and by the royal decrees of Louis of Anjou and Sigismund of Luxembourg.

It is shown that masters' endeavour to abolish this rights was seriously prejudicial to the juridical and economic condition of peasants and the latter tried, every time when they were subjected to new obligations, to use their right of displacement in order to avoid these obligations, removal representing for peasants a way to struggle against aggravation of their economic and social condition.

Policy of king Sigismund of Luxembourg (1387—1437) that was favorable to the royal cities and towns and to the right of peasants free displacement, as it results from various official documents, has to be explained by the concern of the central power to strengthen the royal authority by enlarging its social basis.

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 22 din 18 octombrie 1923, p. 344.